

Ратушна Б. П.

к. ю. н., доцент, Львівський торговельно-економічний університет,
доцент кафедри цивільного права та процесу

СПРИЯННЯ СУДУ У ЗДІЙСНЕННІ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Ключові слова: *Європейський суд з прав людини, примусове виконання рішень, суд, функції сприяння.*

Key words: *European Court of Human Rights, the enforcement of decisions, court, and assistance functions.*

Постановка проблеми. В Україні триває процес вдосконалення порядку здійснення примусового виконання рішень судів та інших органів. Одним із спонукальних чинників цього процесу є позиція Європейського суду з прав людини (надалі — ЄСПЛ, Суд), відповідно до якої «виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, повинно розглядатись як невід’ємна частина «судового розгляду» в розумінні статті 6 Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод, яка гарантує право на справедливий судовий розгляд» [1, с. 300].

Проблема реалізації права на виконання судового рішення в розумний строк і надалі стоїть на першому місці серед усіх заяв, поданих проти України до ЄСПЛ. З цього приводу Європейський суд з прав людини ухвалив пілотне рішення щодо України, у якому було вказано на наявність численних аналогічних порушень Конвенції у зв’язку з невиконанням або надмірною тривалістю виконання в Україні остаточних рішень національних судів та у зв’язку з відсутністю ефективних національних засобів юридичного захисту щодо таких порушень. Як вбачалося з практики, напрацьованої ЄСПЛ на момент винесення рішення у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15 жовтня 2009 року (заява № 40450/04), при розгляді таких справ, будь-яка особа, яка домоглася від національного органу остаточного рішення, за виконання якого несуть відповідальність органи влади України, наражалася на ризик бути позбавленою можливості скористатися вигодами від такого рішення відповідно до Конвенції.

Про системний характер проблем, на які вказується в цій справі, також свідчив той факт, що на момент постановлення рішення у Суді очікували розгляду приблизно 1400 заяв проти України, які повністю або частково стосувалися таких проблем, і кількість таких заяв постійно зростає. З огляду на викладене вище, Суд дійшов висновку, що порушення, зазначені в цьому рішенні, не пов’язані з якимось поодиноким випадком чи особливим поворотом подій у цій справі, але є наслідком недоліків регуляторної та адміністративної практики органів влади держави з виконання рішень національних судів, за які вони несуть відповідальність. У п. 94 цього рішення зазначається, що Україна повинна невідкладно — не пізніше ніж

упродовж одного року від дати, на яку це рішення набуває статусу остаточного,— запровадити в національній правовій системі відповідний засіб юридичного захисту або поєднання таких засобів та забезпечити, щоб такий засіб чи засоби відповідали як у теорії, так і на практиці ключовим критеріям, які Суд встановив у своїй практиці і на які знову вказав у цьому рішенні [2].

З метою вдосконалення примусового виконання судових рішень Верховна Рада України 2 червня 2016 року прийняла нові закони: «Про виконавче провадження» [3] та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [4].

Стан дослідження. У науковій літературі триває активне обговорення переваг і недоліків нового законодавства про виконавче провадження (Н. Береза, Є. Гончаренко та інші) [5; 6]. Разом з тим, поза увагою науковців залишилось питання про роль суду у забезпеченні ефективного виконання судових рішень. Зокрема, Цивільним процесуальним кодексом України [7] передбачено низку статей, відповідно до яких здійснюється судове сприяння швидкому і повному виконанню судових рішень, ухвалених у порядку цивільного судочинства.

Мета дослідження полягає у здійсненні наукового аналізу функцій суду, що покликані сприяти ефективному виконанню судових рішень, ухвалених у порядку цивільного судочинства, та формулювання пропозицій щодо покращення ситуації в Україні стосовно швидкого і повного виконання рішень суду.

Виклад основних положень. Як вказувалось вище, на суд у порядку цивільного судочинства покладено низку повноважень, що мають на меті сприяти здійсненню виконавчого провадження. Зокрема, відповідно до ст. 372 ЦПК суд може визнавати *мирову угоду* сторін виконавчого провадження, а також приймати відмову стягувача від примусового виконання. Мирова угода, укладена між сторонами, або відмова стягувача від примусового виконання в процесі виконання рішення подається в письмовій формі державному виконавцеві, приватному виконавцеві, який не пізніше триденного строку передає її до суду за місцем виконання рішення для визнання. До відкриття виконавчого провадження мирова угода подається сторонами до суду, який ухвалив рішення, для визнання.

Суд має право перевірити і не визнати мирову угоду або не прийняти відмови стягувача від примусового виконання, якщо це суперечить закону або порушує права чи свободи інших осіб.

За результатами розгляду мирової угоди або відмови від примусового виконання суд постановляє ухвалу (ст. 372 ЦПК).

Іншою судовою функцією сприяння виконавчому провадженню є вирішення питання про *відстрочку або розстрочку виконання*, зміну чи *встановлення способу і порядку виконання* рішення за наявності обставин, що утруднюють виконання рішення (хвороба боржника або членів його сім'ї, відсутність присудженого майна в натурі, стихійне лихо тощо). Так, за заявою сторони виконавчого провадження суд, який видав виконавчий

документ у десятиденний строк розглядає питання про відстрочку або розстрочку виконання рішення в судовому засіданні з викликом сторін і у виняткових випадках може відстрочити або розстрочити виконання.

За наявності обставин, що ускладнюють виконання судового рішення або роблять його неможливим, за заявою сторони виконавчого провадження, за заявою виконавця, поданою на підставі заяви сторони виконавчого провадження, або за заявою державного виконавця, поданою з власної ініціативи у випадку, передбаченому Законом України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень», суд, який видав виконавчий документ, розглядає питання про встановлення або зміну способу і порядку виконання рішення у порядку, передбаченому частиною першою статті 373 ЦПК.

Питання про відстрочення або розстрочення виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення може бути розглянуто також за ініціативою суду.

Відповідно до ст. 374 ЦПК України суд вирішує питання про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу. Це питання вирішується судом за поданням державного виконавця у десятиденний строк. Суд розглядає це питання в судовому засіданні з викликом сторін та з обов'язковою участю представників органів опіки та піклування. Неявка сторін не є перешкодою для вирішення питання про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу.

До судових функцій сприяння виконавчому провадженню також належить вирішення питання про оголошення розшуку боржника або дитини, привід боржника (ст. 375 ЦПК). Зокрема, розшук боржника або дитини, привід боржника оголошуються за місцем виконання рішення або за останнім відомим місцем проживання (перебування) боржника або дитини чи місцезнаходженням їхнього майна, або за місцем проживання (перебування) стягувача протягом 10 днів. Суд має право витребувати від виконавця всі необхідні документи для вирішення питання про оголошення розшуку.

Важливою для швидкого та повного виконання рішення є можливість для виконавця мати право на примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи. Тому, відповідно до ст. 376 ЦПК, питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника — фізичної особи або особи, у якої знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, або дитина, щодо якої є виконавчий документ про її відібрання, при виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) вирішується судом за місцезнаходженням житла чи іншого володіння особи або судом, який ухвалив рішення за поданням державного виконавця, приватного виконавця.

Суд негайно розглядає подання, зазначене в частині першій цієї статті, без виклику чи повідомлення сторін та інших заінтересованих осіб за участю державного виконавця, приватного виконавця.

Крім зазначених вище функцій сприяння виконавчому провадженню, суд також вирішує питання про звернення стягнення на грошові кошти, що знаходяться на рахунках, та нерухоме майно, право власності на яке не

зарєєстровано в установленому законом порядку (ст. 377 ЦПК), про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України (ст. 377¹ ЦПК), про заміну сторони виконавчого провадження (ст. 378 ЦПК), про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами (ст. 379 ЦПК).

Усі вищевказані судові функції є вкрай важливі для ефективного здійснення виконавчого провадження. Однак, на наш погляд, правове регулювання процедури їх здійснення потребує деяких коректив.

Насамперед, вважаємо за доцільне спростити процедуру укладення мирової угоди чи відмови стягувача від стягнення у виконавчому провадженні, оскільки вона надмірно тривала у часі. Адже мирова угода, укладена між сторонами, або відмова стягувача від примусового виконання в процесі виконання рішення подається в письмовій формі державному виконавцеві, приватному виконавцеві, який не пізніше триденного строку передає її до суду за місцем виконання рішення для визнання. З метою спрощення процесу укладення мирової угоди чи відмови стягувача від стягнення, видається за доцільне надати сторонам право подавати відповідні документи безпосередньо до суду, не передаючи їх перед тим виконавцю. Крім цього, у ст. 372 ЦПК не зазначено строк, протягом якого такі заяви сторін мають бути розглянуті судом. Такий недолік, безперечно, має бути виправлений.

Потребує вдосконалення також порядок вирішення судом питання про відстрочку або розстрочку виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання рішення. Адже це питання може бути розглянуто за заявою сторони, виконавця, а також за ініціативою суду (ст. 373 ЦПК). Як видається, ініціатива суду щодо вирішення питання про відстрочку або розстрочку виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання рішення є порушенням принципу диспозитивності, який є базовим принципом цивільного процесу і відповідно до якого суд розглядає цивільні справи не інакше як за зверненням фізичних чи юридичних осіб (ст. 11 ЦПК), а не за власною ініціативою.

Також видається доцільним внести зміни до ст. 376 ЦПК, якою врегульовано порядок надання виконавцю права на примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи. На наш погляд, у цій статті недоречно вжитий термін «проникнення», який асоціюється з чимось злочинним, протизаконним. Пропонуємо натомість вживати у цій статті слово «входження», яке краще відображає сутність правової дії, яку вчиняє виконавець на підставі рішення суду.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи вищевказане, слід зазначити, що закріплені у ЦПК функції суду щодо вирішення низки питань, пов'язаних з виконавчим провадженням, є важливим засобом підвищення ефективності примусового виконання рішень судів, ухвалених у порядку цивільного судочинства.

З метою покращення правового регулювання судових функцій сприяння виконавчому провадженню пропонуємо спростити процес

укладення мирової угоди чи відмови від стягувача від стягнення та надати право сторонам подавати відповідні документи безпосередньо до суду, не передаючи їх перед тим виконавцю. Також у ст. 372 ЦПК необхідно чітко визначити строк, протягом якого заяви сторін про укладення мирової угоди чи про відмову від стягнення мають бути розглянуті судом. Крім цього, видається за доцільне у ст. 376 ЦПК замінити термін «проникнення» на «входження», що більшою мірою відображає сутність діяльності виконавця з метою швидкого і повного виконання рішень судів та інших органів. Сподіваємось, що висловлені пропозиції сприятимуть вдосконаленню виконавчого провадження в Україні.

Список використаних джерел

1. **Де Сальвіа М.** Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. / Де Сальвіа М. — СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2004.

2. Рішення ЄСПЛ у справі «Юрій Іванов проти України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua>.

3. Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 30. — Ст. 542.

4. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 2 червня 2016 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 29. — Ст. 535.

5. **Береза Н.** Виконавче провадження по-новому: новели, переваги та недоліки / Н. Береза // Актуальні проблеми правознавства. — 2016. — Випуск 3(7). — С. 41–45.

6. **Гончаренко Є.** Переваги та недоліки запровадження інституту приватних виконавців в Україні / Є. Гончаренко // Юридична газета. — 2016 — № 16 (514). — С. 14–15.

7. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40–41, 42. — Ст. 492.

Анотація

Статтю присвячено характеристиці функцій суду, що покликані сприяти ефективному виконанню судових рішень, ухвалених у порядку цивільного судочинства, здійснено науковий аналіз цих функцій та сформульовано пропозиції щодо їх вдосконалення, які, на думку автора, слугуватимуть покращенню ситуації в Україні стосовно швидкого і повного виконання рішень суду.

Annotation

The article is devoted to the characterization of the functions of the court, which are designed to facilitate the effective execution of judgments given in civil proceedings, made a scientific analysis of the functions and formulates proposals for their improvement, which, in my opinion, serve the improvement of the situation in Ukraine regarding prompt and full execution of court decisions.